

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВОЮ ЗБЕРЕЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ПАМ'ЯТОК ТА ІНШИХ ОБ'ЄКТІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Похиленко Ірина Сергіївна

*кандидат юридичних наук, доцент юридичного факультету, Київський
національний університет будівництва і архітектури*

Стаття 54 Конституції України передбачає, що держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність, вживає заходів для повернення в Україну культурних цінностей народу, які знаходяться за її межами. Говорячи про Загальну декларацію прав людини, слід відмітити положення статті 27, де передбачено, що кожен має право вільно брати участь у культурному житті своєї спільноти, користуватися здобутками мистецтва та науковими досягненнями.

Окупація Криму, конфлікт на Сході України, який з 24 лютого 2022 року переріс у повномасштабну військову агресію Російської Федерації проти України породили багато проблем, пов'язаних з викраденням, привласненням та руйнуванням культурної спадщини.

Важко оцінити масштаби руйнувань від військової агресії Російської Федерації, тому позитивним є рішення Комітета Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО щодо внесення центра міста-порту Одеса до Списку Всесвітньої спадщини під загрозою.

Це стало можливим, оскільки Україна за підтримки міжнародних партнерів підготувала у стислі терміни номінацію, адже нагальною потребою є збереження й охорона цього південного українського міста як видатного об'єкта культурної спадщини.

Розвиток Одеси як портового міста сягає 15-го століття. Відтоді й до 18-го століття включно воно було відоме як Хаджибей, із фортецею та гаванню. Завдяки порту місто стало феноменом культурного розмаїття та міжкультурного діалогу. В часи існування Російської імперії просувалося твердження про те, що місто засноване указом імператриці Єкатеріни II у 1794 році. Однак рескриптом імператриці була лише підтримана ініціатива переоблаштування порту Хаджибей. Місто процвітало завдяки торгівлі та активній багатонаціональній спільноті мешканців.

Як зазначає Міністр культури та інформаційної політики України Олександр Ткаченко [1], досє було підготовлено Одеською міською радою, МКІП у партнерстві з міжнародними експертами, узгоджено з українськими фахівцями та істориками, зокрема, Українським національним комітетом ICOMOS та Українським інститутом національної пам'яті, та передано у встановленому порядку на розгляд Комітету ЮНЕСКО.

Україна не є членом Комітету Всесвітньої спадщини і не мала безпосереднього впливу на процеси ухвалення ним рішень. Тому сам факт скликання позачергової сесії Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, який не збирався півтора року, з розгляду безперечно й інших важливих питань — це й велика заслуга українських дипломатів, нашого постійного представництва України при ЮНЕСКО. Засідання Комітету всесвітньої спадщини відбулося саме у Парижі, а не в російській Казані, як планувалося раніше, й дипломатичним шляхом було усунуто росіянина — очільника Комітету, що, безперечно, є ще однією перемогою.

Завдяки спільним зусиллям Одеса вже перебуває під блакитним щитом захисту ЮНЕСКО. Включення до Списку всесвітньої спадщини під загрозою відкриває доступ до екстрених механізмів міжнародної допомоги як технічної, так і фінансової, для посилення захисту об'єктів, зокрема під час війни, і сприяння їх відновленню. Отже, новий статус Одеси дає додаткові аргументи у політичній боротьбі проти Росії, бо сьогодні під загрозою знищення перебуває не просто прекрасне українське місто, а об'єкт всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО, а руйнація такого об'єкта — військовий злочин. І в разі руйнування на країну-агресорку накладаються зобов'язання — все відновити, незалежно від того, погодиться вона на репарації після нашої перемоги чи ні.

Проте, є в забезпеченні державою збереження історичних пам'яток та інших об'єктів й недоліки, і винна тут не рашистська армія, мова йде Палац-фортецю графів Телекі. Це унікальний палац-фортеця в бароковому стилі, побудований у 1712—1798 роках графами Телекі, пам'ятка архітектури національного значення (№ 1122) XVIII століття, знаходиться, судячи з відео [2] у плачевному стані. Схожа ситуація і з Палацом Перені [3], розташований у південно-східній частині міста Виноградова (Закарпатська область), пам'ятка архітектури національного значення (№ 176). На превеликий жаль, занепад багатьох пам'яток можна спостерігати по всій території України, тому надзвичайно важливе постійне вдосконалення нормативного регулювання в цій сфері.

Так, останнім часом набув розголосу проєкт Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності №5655. Цей законопроєкт безпосередньо вплине на стан того, за що українці самовіддано борються на всіх фронтах – традиції, історія й спадщина, а отже – наша ідентичність.

Перед голосуванням Асоціація міст України (АМУ) виступила категорично проти законопроєкту №5655 про зміну системи містобудування. Голови українських міст, сіл і селищ впевнені, що закон «веде до монополізації будівельного ринку, позбавить громадськість та місцеву владу можливості впливати на незаконні забудови, призведе до відшкодування самовільним забудовникам з місцевого бюджету, порушить права власників земельних ділянок та знищить досягнення децентралізації». Заяву АМУ підписали близько 40 мерів українських міст. В тому числі мер Києва Віталій Кличко (голова АМУ), мер Львова Андрій Садовий, мер Хмельницького Олександр Симчишин, мер Чернігова Владислав Атрошенко, мер Тернополя Віталій Надал, мер Рівного Олександр Третяк, мер Вінниці Сергій Моргунов, мер Житомира Сергій Сухомлин та інші[4].

Свої зауваження також висловило Міністерства культури та інформаційної політики України (далі - МКІП) [5]. МКІП розглядає культурну спадщину не тільки як базовий елемент української ідентичності, але також як елемент національної безпеки. Міністерство культури та інформаційної політики України підтримує цифровізацію процедур, впровадження прозорих механізмів регулювання у сфері містобудування й інші реформи, про які йдеться у законопроєкті. Але успішність та якість реформ у цій сфері залежить від деталей. Так, законопроєктом №5655 пропонується серйозне втручання в роботу органів охорони культурної спадщини. Фактично їхні повноваження у багатьох аспектах нівелюються. Також законопроєктом зберігається принцип погодження проєктів нового будівництва та реконструкції лише для об'єктів всесвітньої спадщини ЮНЕСКО та їхніх буферних зон. Але це не буде поширюватися, наприклад, на забудову зон охорони тисяч пам'яток в Україні, а особливо – історичних центрів міст та територій традиційної забудови, стає ставити їх під загрозу.

Слід відмітити, що Міністерство розвитку громад та територій України запустило інтернет-портал [6], присвячений законопроєкту №5655 "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності".

Також на сайті президента зареєстрована петиція із закликом заборонити законопроєкт N5655. Петиція набрала вже понад 42 тисячі голосів із необхідних 25 тисяч [7]. На даному етапі Закон направлено на підпис Президенту.

Зрозуміло, що ця робота не вичерпує всіх аспектів аналізу концептуальних засад забезпечення державою збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, оскільки війна не завершена і збори доказів військової агресією Російської Федерації тривають. Але сподіваюсь, що сама постановка відповідної проблеми дозволить привернути увагу до цієї проблематики.

Список використаних джерел:

1. Ткаченко О. Ще одна поразка неоімперії «кривих люстерок» URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/odesa-teper-pid-zahistom-yunesko-ministr-kulturi-rozpoviv-yak-prograla-rosiya-novini-ukrajini-50300780.html> Дата звернення: 02.02.2023
2. Україна. Довге. URL: https://youtu.be/_sUort60VI8 Дата звернення: 02.02.2023 р.

3. Україна. Виноградів. URL: https://youtu.be/OFDW4B_5XQ Дата звернення: 02.02.2023 р.
4. "Містобудівна реформа" (проект 5655) позбавить громадськість та місцеву владу можливості впливати на незаконні забудови, – АМУ URL: https://lb.ua/news/2022/12/13/538955_mistobudivna_reforma_proiekt.html Дата звернення: 02.02.2023 р.
5. МКІП наполягає на врахуванні зауважень до законопроекту №5655, інакше він може призвести до знищення української культурної спадщини URL: https://mkip.gov.ua/news/8164.html?fbclid=IwAR0T93DXsf6uvdL_7Ph023F49Q8DxPFE_Wi75wasPLNvFdBSPShINCMuiBI Дата звернення: 02.02.2023 р.
6. Реформа містобудування. Цифровізація. Антикорупція. Дерегуляція. URL: <https://pro5655.gov.ua/ua/home.html> Дата звернення: 02.02.2023 р.
7. Накласти вето на законопроект N5655 - котрий призведе до хаотичної забудови міст та знищення історичних пам'яток великими забудовниками. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/173046> Дата звернення: 02.02.2023 р.